

dinato. Probatur tacite ab Aristotele in fine ejusdem capituli, quia inter omnes speculativas scientias hæc maxime nomen sapientiæ meretur, cum versetur circa primas causas, omniumque principia, quod a nobis superiori sectione satis declaratum est. Si ergo scientiæ speculative inter omnes maxime appetuntur, inter quas hæc est suprema, erit utique ex se maxime appetibilis. Tandem maximus hominis appetitus est ad suam naturalem felicitatem; hæc autem per hanc scientiam comparatur, vel potius in ipsius perfecta assecutione consistit. Nam, ut traditur lib. 10 Ethicor., hæc felicitas in contemplatione Dei et substantiarum separatarum posita est; hæc autem contemplatio proprius actus est, et præcipuus finis hujus scientiæ: ergo et felicitas naturalis in actu hujus scientiæ consistit; est ergo hic appetitus maxime consentaneus, tam naturæ, quam rectæ rationi. Superest ergo ut omni diligentia et studio hanc perfectissimam scientiam investigemus.

DISPUTATIO II.

DE RATIONE ESSENTIALI SEU CONCEPTU ENTIS.

Ordo ratioque doctrinæ in hoc opere servanda. — His suppositis, quæ de objecto seu subjecto hujus scientiæ tradidimus, necessarium imprimis est, ejus propriam et adæquatam rationem, ac deinde proprietates ejus et causas exponere, et hæc erit prior principalis pars hujus operis. In posteriori præcipuam ejus partitionem proponemus, atque ita res omnes, quæ sub ente continentur, et illius rationem includunt, ut sub objectiva ratione hujus scientiæ cadunt, et a materia in suo esse abstrahunt, quantum ratione naturali attingi possunt, investigabimus et explanabimus. Ut enim majori compendio ac brevitate utamur, et conveniente methodo universa tractemus, a textu Aristotelici proluxa explanatione abstinendum duximus, resque ipsas, in quibus hæc sapientia versatur, eo doctrinæ ordine ac dicendi ratione, quæ ipsis magis consentanea sit, contemplari. Nam, quod spectat ad Philosophi textum in his Metaphysicæ libris, nonnullæ partes ejus parum habent utilitatis, vel quod varias quæstiones ac dubitationes proponat, easque insolutas relinquat, ut in toto tertio libro, vel quod in antiquorum placitis referendis, et refutandis immoretur, ut ex primo fere libro, et ex magna parte aliorum constare facile potest, vel

denique quod eadem quæ in prioribus libris dicta fuerant, vel repetat, vel in summam redigat, ut patet ex libro 11, et aliis. Quæ vero utilia sunt, scituque digna et necessaria, insudarunt satis in eis explicandis, prout in littera Aristotelis continentur, varii expositores Græci, Arabes et Latini, ex quibus nos præcipue utemur Alexandri Aphrodisæi, Averrois, et maxime omnium divi Thomæ expositione. Rerum vero ipsarum examinationem in sequentibus disputationibus trademus, simulque curabimus Aristotelis mentem ac sensum, et singula testimonia, in quibus fere quæstiones omnes fundari solent, accuratius declarare. Ut vero Aristotelis studiosis omni ex parte satisfaciamus, in fine hujus operis indicem quæstionum omnium, quæ circa textum Aristotelis, et servato ejus ordine, tractari solent, vel nobis occurrerunt, posuimus, et loca in quibus nos eas disputamus, designavimus. Quod si fortasse sententiæ aliquæ Aristotelis, quarum cognitio ad alias scientias utilis est, in his libris occurrant, quæ in nostris disputationibus, servato doctrinæ ordine quem instituimus, tractari non possint, in eodem indice breves circa textum Aristotelis annotationes tradimus, in quibus, quidquid in disputationibus tactum non est, et aliquid difficultatis vel utilitatis habet, declaramus. In præsentem ergo disputationem explicanda nobis est quæstio, quid sit ens in quantum ens; nam, quod ens sit, ita per se notum est, ut nulla declaratione indigeat. Post quæstionem autem, an est, quæstio quid res sit, est prima omnium, quam in initio cujuscunque scientiæ de subjecto ejus præsupponi, aut declarare, necesse est. Hæc autem scientia, cum sit omnium naturalium prima atque suprema, non potest ab alia sumere vel probatam vel declaratam subjecti sui rationem et quidditatem, et ideo ipsam statim in initio tradere et declarare oportet.

SECTIO I.

Utrum ens in quantum ens habeat in mente nostræ unum conceptum formalem omnibus entibus communem.

1. *Conceptus formalis, et objectivus quid sint, et in quo differant.* — Supponenda imprimis est vulgaris distinctio conceptus formalis et objectivi; conceptus formalis dicitur actus ipse, seu (quod idem est) verbum quo intellectus rem aliquam seu communem rationem concipit; qui dicitur conceptus, quia

est veluti proles mentis; formalis autem appellatur, vel quia est ultima forma mentis, vel quia formaliter repræsentat menti rem cognitam, vel quia revera est intrinsecus et formalis terminus conceptionis mentalis, in quo differt a conceptu objectivo, ut ita dicam. Conceptus objectivus dicitur res illa, vel ratio, quæ proprie et immediate per conceptum formalem cognoscitur seu repræsentatur; ut, verbi gratia, cum hominem concipimus, ille actus, quem in mente efficimus ad concipiendum hominem, vocatur conceptus formalis; homo autem cognitus et repræsentatus illo actu dicitur conceptus objectivus, conceptus quidem per denominationem extrinsecam a conceptu formali, per quem objectum ejus concipi dicitur, et ideo recte dicitur objectivus, quia non est conceptus ut forma intrinsece terminans conceptionem, sed ut objectum et materia circa quam versatur formalis conceptio, et ad quam mentis acies directe tendit, propter quod ab aliquibus, ex Averroë, *intentio intellecta* appellatur; et ab aliis dicitur *ratio objectiva*. Unde colligitur differentia inter conceptum formalem et objectivum, quod formalis semper est vera ac positiva res et in creaturis qualitas menti inhærens, objectivus vero non semper est vera res positiva; concipimus enim interdum privationes, et alia, quæ vocantur entia rationis, quia solum habent esse objective in intellectu. Item conceptus formalis semper est res singularis et individua, quia est res producta per intellectum, eique inhærens; conceptus autem objectivus interdum quidem esse potest res singularis, et individua, quatenus menti objici potest, et per actum formalem concipi, sæpe vero est res universalis vel confusa et communis, ut est homo, substantia, et similia. In hac ergo disputatione, præcipue intendimus explicare conceptum objectivum entis ut sic, secundum totam abstractionem suam, secundum quam diximus esse metaphysicæ objectum; quia vero est valde difficilis, multumque pendens ex conceptione nostra, initium sumimus a conceptu formali, qui, ut nobis videtur, notior esse potest.

Varie sententiæ referuntur.

2. Prima sententia absolute negat dari unum conceptum formalem entis, qui revera sit in se unus, et præcisus ac distinctus ab aliis conceptibus particularium entium. Ita sentit Cajetan., opuscul. de Analog. nomin., cap. 4 et 6. Licet enim obscure loquatur, et

distinguat de conceptu perfecto vel imperfecto, tamen illa distinctio coincidit cum alia Fonseca statim tractanda; unde, si attente legatur, hoc revera sentit; eumque veritatem attingisse, aut propius ad illam accessisse, dixit Fonseca, 4 Metaphys., cap. 2, quæst. 2, sect. 3. Fundamentum est, quia alias ens esset univocum, et non analogum, quod infra videbimus esse falsum. Sequela probatur, quia univoca sunt quorum nomen est commune. Ratio vero substantiæ nomini accommodata est eadem, teste Aristotele, initio Prædicament.; sed omnibus entibus commune est nomen entis; ergo vel ratio nominis est una et eadem, et sic ens erit univocum, vel non est una, et sic nec conceptus formalis entis poterit esse unus, quia conceptus formalis habet suam unitatem ex aliqua una re vel ratione concepta, quam adæquate respicit. Unde, si ille conceptus est etiam voci seu nomini entis adæquatus, non potest magis esse unus, quam sit una ratio entis illo nomine significata.

3. Secunda opinio, quæ potius est præcedentis explicatio, est Ferrar., 1 Contra gent., cap. 34, qui distinguit duplicem conceptum: unum appellat quid nominis, alium quid rei; priorem dicit posse esse unum in conceptu entis, posteriorem vero minime; utrumque vero fundat in analogia entis. Et explicatur in hunc modum ex communi ratione analogorum; dupliciter enim concipi possunt, uno modo, proprio conceptu reali significato per nomen, et hoc modo, quatenus analogia sunt, non habent unum conceptum realem, sed plures, ut patet, tam in analogis proportionalitatis quam proportionis seu attributionis; nam si, audito hoc nomine, *ridens*, proprius conceptus rei significatæ formetur, non unus, sed duplex conceptus formatur: unus hominis, qui proprie ac formaliter ridens est; alius bruti, quod solum per quamdam proportionalitatem sic appellatur. Quod si non uterque horum conceptuum, sed alter tantum formatur, non concipitur illa vox secundum totam analogiam, seu communem significationem ad res illas, sed vel solum prout univoca est respectu hominum, vel solum prout translata est, et metaphorice brutum significat. Et simile est in analogis attributionis, verbi gratia, *sanum*; nam si proprius rei significatæ conceptus formetur, non est unus, sed multiplex: unus animalis, quod formaliter et proprie sanum est; alii aliarum rerum, quæ per varias habitudines, seu denominationes a sa-

nitatem animalis extrinsecus sanæ appellantur. In utroque autem ex his analogis potest unus conceptus valde confusus formari, qui magis est de vocis significatione quam de aliqua re, ut si, audito nomine *sani*, concipias quod habet ordinem ad sanitatem. Sic igitur in præsentia, audito nomine entis, potest formari conceptus confusus, comprehendens quidquid habet esse, vel habitudinem ad esse; sed hic tantum est conceptus quid nominis; tamen, si revera concipiantur res illo nomine significatæ, non formatur unus conceptus, sed plures.

4. *Sententia Fonseca huic proxima.* — Nec multum ab hac sententia differt Fonseca supra distinguens triplicem conceptum entis, scilicet, distinctum, confusum et medium, id est, partim confusum, partim distinctum. Distinctus est, qui determinate et expresse representat omnes entitates simplices, quas ens immediate significat, et hic non est unus, sed plures. Confusus est, qui representat omnia confuse et indeterminate, et hic est unus. Medius vero qui partim confusus, partim distinctus est, qui determinate representat unam naturam, verbi gratia, substantiam, cæteras vero, scilicet, quantitatem, qualitatem, etc., implicite et indeterminate, quatenus omnes cum substantia proportionem quadam conveniunt, et hic etiam unus esse dicitur.

5. *Tot distinctionum diversitatem obesse potius quam prodesse claritati.* — Sed hujusmodi distinctiones mihi videntur sine causa multiplicari, remque potius confundere quam explicare. Nam de conceptu formali entis loqui debemus, non juxta id quod de rebus omnibus, quæ sub hac voce comprehenduntur, cognosci et comprehendi potest, prout in se sunt, sed prout hac voce significantur; alioqui non erit sermo de conceptu entis in quantum ens, sed de conceptu rerum omnium tum existentium, tum etiam possibilium, quatenus tales sunt, et inter se distinguuntur, quomodo a nemine possunt uno conceptu formali distincte concipi, nisi a solo Deo, ut recte idem auctor notavit. Hoc autem sensu etiam conceptus substantiæ aut viventis, si illo modo sit explicitus et distinctus, erit tantum ille, quo omnes substantiæ vel viventia omnia, quatenus sunt, distincte concipiuntur, quomodo solus etiam Deus poterit habere eorum formalem conceptum distinctum substantiæ, viventis, etc.

6. Dices, substantiam, vivens, et similia nomina, non significare immediate has vel

illas naturas substantiales aut viventes, sed rationem substantiæ, viventis, etc., et ideo ad formandum conceptum distinctum respondentem significato talis vocis, non esse necessarium ad particulares naturas descendere; secus vero esse de ente, quia immediate significat entitates, saltem simplices, id est, non compositas ex natura communi et differentia contrahente. Sed hoc revera falsum est, ut fusius constabit ex sectione sequenti, et nunc breviter patet ex communi modo concipiendi. Quis enim dicat, ens immediate significare Deum ut Deus est, etiam si Deus simplicissimus sit, et non compositus ex natura communi et differentia contrahente? Denique idem interrogari potest de substantia, accidente, et aliis generibus vel conceptibus simplicibus. Item, cur magis dicatur ens significare immediate entitates simplices, quam compositas ex natura communi et differentia contrahente, ut est animal, habitus, etc.? nam ens ut sic generatim omnia sub se comprehendit, et sicut in conceptu substantiæ, vel qualitatis, nihil includitur quod non sit ens, ita neque in conceptu animalis, vel habitus. Quod autem conceptus compositus possit resolvi in plures, quorum neuter alterum includat, non autem conceptus simplex, parum refert ad mediatam, vel immediatam significationem. Quis enim credat ens immediate significare rationale, et non hominem, quia rationale dicit simplicem conceptum, et homo compositum? Itaque, sistendo proprie ac præcise in conceptu formali entis ut sic, non pertinet ad ipsum ut per eum concipiuntur distincte particularia entia secundum proprias et determinatas rationes; ideoque conceptus entis ut sic, si in eo sistatur, semper est confusus respectu particularium entium, ut talia sunt. Et ideo D. Thomas, 1 p., q. 14, art. 6, dicit, quod si Deus tantum cognosceret alia a se, in quantum sunt entia, tantum cognosceret in communi, confuse, et imperfecte; unde concludit, non tantum ea cognoscere secundum quod communicant in ratione entis, sed etiam secundum quod unum ab alio distinguuntur; sentit ergo conceptum entis ut sic, præcise in eo sistendo, semper esse confusum respectu cujuscunque determinatæ rationis entis, prout in se talis est, et ab aliis distinguitur, sive composita sit, sive simplex.

7. *Modus loquendi aliorum non probatur.* — Quapropter etiam illud membrum de conceptu partim confuso, partim distincto, est supervacaneum ad rem præsentem explican-

dam. Primo quidem, quia conceptus substantiæ improprie dicitur, implicite vel confuse esse conceptus accidentis, et in universum conceptus proprius primi analogati improprie dicitur esse confusus conceptus cæterorum analogatorum, quæ secundaria sunt, quamvis multi ita loquantur dicentes, sicut idem nomen, licet immediate significet primum analogatum, secundario significat cætera, ita conceptum formalem primi analogati, confuse representare cætera, quatenus illi primo similia sunt, vel proportionalia; nam quod representat distincte aliquid, consequenter videtur representare, saltem confuse, alia illi similia. Sed hoc quamvis sit parvi momenti, et fortasse de modo loquendi, mihi non probatur, quia hujusmodi conceptus proprius et distinctus primi analogati tantum est unus, et formaliter tantum representat ipsum primum analogatum; in quo non recte cum nomine comparatur, quia nomen significat per impositionem tantum, et ideo idem nomen, quod primario ac proprie unum significat, potest per translationem imponi ad alia secundario significanda; conceptus autem rei tantum naturaliter representat rem ipsam, et ideo si est proprius et adæquatus conceptus primi analogati secundum propriam rationem ejus, non potest representare reliqua; unde nec per se facit illa cognoscere, sed ad summum esse potest veluti origo, seu occasio, ut alia concipiuntur, et denominentur secundum aliquam proportionem, vel habitudinem ad primum analogatum; quod non est satis ut conceptus specialis et proprius primi analogati dicatur implicitus vel confusus reliquorum. Deinde interrogo, an ille conceptus primi analogati sit idem omnino cum conceptu, qui respondet proprio nomini ejusdem rei seu naturæ, verbi gratia, substantiæ, an vero sit diversus. Hoc posterius dici non potest, quia, si uterque est proprius conceptus substantiæ, intelligi non potest in quo sit diversitas, ut alter dicatur representare accidentia, et non alius. Si vero dicatur prius, ergo non magis potest ille conceptus dici representare accidentia, quam conceptus proprius hominis alia animalia; imo minus id dici poterit, cum sit minor similitudo. Item, quia alioqui dicendum esset, substantiam habere unum conceptum formalem aliquo modo communem substantiæ, et accidenti, quod revera improprie est, et in rigore falsum, quia, licet accidens dicat habitudinem ad substantiam, tamen conceptus substantiæ nullo modo repræ-

sentat illam habitudinem, sed solum terminum ejus, et illum non formaliter sub ratione termini, sed secundum absolutam rationem suam; ergo hoc non satis est ut ille conceptus dicatur implicitus vel confusus conceptus accidentis. Atque idem considerari facile potest in cæteris analogatis, seu conceptibus eorum; nam conceptus formalis hominis ridentis ut sic, nullo modo est conceptus confusus prati, nec conceptus proprius animalis sani est conceptus medicinæ, et sic de aliis. Et ratio est, quia id, quod fundat hujusmodi analogiam, vel est aliqua realis convenientia seu similitudo inter analogata, ut de ente infra dicemus, et illa non representatur per conceptum proprium alicujus analogati; vel non est propria similitudo, sed solum proportio quædam, vel attributio, et hæc etiam non satis est ut conceptus proprius unius analogati, ut tale est, representet aliquo modo reliqua, sed solum formam illam, per ordinem ad quam reliqua talia denominantur, quæ absolute et prout in se talis est, et non cum habitudine ad reliqua, per talem conceptum representatur.

8. Addo ulterius: quidquid sit de hoc loquendi modo, quod determinatus conceptus substantiæ dicatur confusus reliquorum generum entium, seu accidentium, tamen adhuc ille dici non potest conceptus formalis entis ut sic, tum quia ille est proprius conceptus formalis substantiæ, ut substantia est, conceptus autem proprius entis esse debet diversus a conceptu substantiæ, quandoquidem ens recte dividitur in substantiam et accidens; tum etiam quia ens non significat immediate substantiam, ut infra ostendam; ergo nec immediate exprimit proprium formalem conceptum substantiæ. Relinquitur ergo conceptum formalem entis ut sic, comparatum ad determinata entia ut talia sunt, semper esse conceptum confusum et indistinctum in representando hoc vel illud ens. Dico autem respectu particularium entium, ut talia sunt, quia respectu ejus objecti, quod immediate et proprie representat (quodcumque illud sit), dici potest, et revera est proprius et distinctus conceptus, sicut idem conceptus animalis, qui respectu hominis est confusus, respectu animalis ut sic, est proprius et distinctus, quamvis sub hac eadem comparatione idem conceptus simplex soleat dici confusus, respectu illius conceptus compositi, quo animal per suam definitionem concipitur. Atque simili modo,

potest, vel in diversis hominibus vel in uno diversis temporibus, unus conceptus entis esse distinctior alio, et e contrario unus potest vocari confusus respectu alterius distinctioris, quatenus contingit, ipsammet rationem seu quidditatem entis ut sic, magis vel minus perfecte cognosci, quæ distinctio conceptuum formalium nihil ad propositum refert, quia magis est ex parte concipientis, et ex perfecto vel imperfecto lumine, vel modo concipiendi, quam ex habitudine ad objectum, quam hic præcipue consideramus.

Vera sententia.

9. His ergo distinctionibus prætermissis, dicendum est, conceptum formalem proprium et adæquatum entis ut sic, esse unum, re et ratione præcisum ab aliis conceptibus formalibus aliarum rerum et objectorum. Hæc est communis sententia, ut fatetur Fonseca supra; tenent eam Scotus, et omnes ejus discipuli, ut videbimus sectione sequenti; Capreol., in 1, dist. 2, q. 1, concl. 1 et 9, et in responsionibus ad argum. contra illas; et Cajet., de Ente et essent., c. 1, q. 2, qui citat D. Thomam, q. 7 de Pot., art. 5 et 6; Sonc., in 4 Metaphys., q. 1; Javell., q. 1; Flandria, q. 2, art. 6; Hervæus, Quodl. 2, q. 7; Soto, in Prædicam., c. 4, q. 1; et plane colligitur ex D. Thoma, locis citandis sectione sequenti. Et probatur primo experientia; audito enim nomine entis, experimur mentem nostram non distrahi neque dividi in plures conceptus, sed colligi potius ad unum, sicut cum concipit hominem, animal, et similia. Secundo, quia, ut Aristoteles dixit, 1 de Interpret., per voces exprimimus nostros formales conceptus; sed vox, *ens*, non solum materialiter est una, sed etiam unam habet significationem ex primæva impositione sua, ex vi cujus non significat immediate naturam aliquam sub determinata et propria ratione, sub qua ab aliis distinguitur. Unde nec significat plura ut plura sunt, quia non significat illa secundum quod inter se differunt, sed potius ut inter se conveniunt, vel similia sunt; ergo signum est huic voci respondere etiam in mente unum conceptum formalem, quo immediate et adæquate concipitur quod per hanc vocem significatur. Vel potius e contrario hoc signo colligimus, ex tali modo concipiendi res uno conceptu, talis nominis impositionem processisse. Tertio, argumentari possumus ex conceptu existentia; videtur enim per se evidens, dari unum conceptum formalem exi-

stentiæ ut sic, quia, quoties hoc modo de existentia loquimur et disputamus tanquam de uno actu, revera non formamus plures conceptus, sed unum; ergo etiam conceptus formalis existentia; ut sic unus est, quia, sicut concipitur abstractum per modum unius, ita et concretum ut sic præcise constitutum; ergo similiter enti ut sic unus conceptus formalis respondet; nam ens vel est idem quod existens, vel, si sumatur ut aptitudine existens, conceptus ejus habet eandem rationem unitatis. Hinc etiam conceptus entis, non solum unus, sed etiam simplicissimus dici solet, ita ut ad eum fiat ultima resolutio cæterorum; per alios enim conceptus concipimus tale vel tale ens; per hunc autem præscindimus omnem compositionem et determinationem, unde hic conceptus dici etiam solet ex se esse primus qui ab homine formatur, quia, cæteris paribus, facilius de quacunque re concipi potest, quæ omnia tradit D. Thomas, q. 1 de Verit., art. 1, et q. 21, art. 1; et Avicen., 2 Metaph. Quapropter de unitate hujus conceptus communissimi et confusi, fere nullus est qui dubitet; ostendimus autem nullum alium posse vere ac proprie dici conceptum entis ut sic, qui non sit confusus respectu particularium entium, ut talia sunt. Tandem, si conceptus formalis entis non est unus, erunt ergo plures; quot ergo erunt? non est major ratio de duobus quam de tribus, vel quolibet alio numero; quia, si multiplicentur hi conceptus, necesse est multiplicari juxta aliquam diversitatem rerum, vel entitatum sub latitudine entis comprehensarum; hæc autem entitates in infinitum possunt multiplicari, et secundum proprias rationes distingui, et si semel ponitur, conceptum vel conceptus entis ut sic, representare determinatas naturas entis, etiam ut distinctas, non est ulla ratio cur sistendum sit in duabus potius quam in tribus vel quatuor, etc., ut evidentius constabit ex his quæ sectione sequente dicemus de conceptu objectivo; nam, licet formalis, quatenus a nobis et in nobis fit, videatur esse posse experientia notior, tamen exacta cognitio unitatis ejus multum pendet ex unitate objecti, a quo solent actus suam unitatem et distinctionem sumere.

10. Ex quo intelligitur primo, quo sensu quæve ratione hic conceptus formalis dicatur secundum rem ipsam præcisus ab aliis conceptibus, scilicet, quia a parte rei est realiter distinctus a conceptu substantia; ut sic, accidentis, qualitatis, et cæteris similibus; loqui-

mur enim in intellectu humano, qui dum ea etiam, quæ in re distincta non sunt, mente dividit, in seipso conceptus partitur, conceptus realiter distinctos formando ejusdem rei secundum diversam præcisionem vel abstractionem rei conceptæ, quomodo conceptus formales justitiæ et misericordiæ divinæ in nobis sunt realiter præcisi, seu distincti, quamvis misericordia et justitia in se non distinguantur. Sic igitur conceptus entis ut sic, cum in representando præscindat a propria ratione substantia; ut sic, accidentis, et omnium aliarum, necesse est ut in se sit realiter præcisus, et distinctus a conceptibus propriis talium rationum vel naturarum ut tales sunt, et hoc etiam facile omnes fatentur.

11. Secundo colligitur ex dictis, hunc formalem conceptum entis, sicut in se est unus secundum rem, ita etiam secundum rationem formalem suam, et secundum eam etiam esse ratione præcisum a conceptibus formalibus particularium rationum. Patet primo, quia hic conceptus in se est simplicissimus, sicut objective, ita etiam formaliter; ergo in se habet unam simplicem rationem formalem adæquatam; ergo secundum eam præscinditur ab aliis conceptibus formalibus. Secundo, quia, sicut mens nostra, præscindendo ea quæ in re non distinguuntur, in seipsa realiter distinguit conceptus formales suos, ita e converso, confundendo et conjungendo ea quæ in re distinguuntur, quatenus in se similia sunt, unit conceptum suum, formando illum re et ratione formali unum; hoc autem modo concipiuntur entia hoc formali conceptu entis; sumit enim mens illa omnia solum ut inter se similia in ratione essendi, et ut sic, format unam imaginem unica representatione formali representantem id quod est, quæ imago est ipse conceptus formalis; est ergo ille conceptus simpliciter unus re et ratione formali, et secundum eam præcisus ab aliis conceptibus, qui distinctius representant particularia entia, seu rationes eorum.

12. *Formalis conceptus entis ut sic, non multiplicatur secundum multitudinem objectorum particularium.* — Tertio sequitur, hunc conceptum formalem entis non solum esse unum, sed etiam non posse esse plures secundum habitudinem ad objecta magis determinata, seu distinctius concepta ex parte objectorum. Possunt quidem hi conceptus formales multiplicari, vel secundum numerum in diversis subjectis, vel in eodem diversis temporibus, forte etiam secundum speciem

ex parte concipientis altiori modo, vel cum majori claritate et distinctiori apprehensione ipsius rationis formalis entis ut sic (quamvis fortasse tota hæc distinctio sit solum secundum magis et minus intra eandem speciem, maxime sistendo in conceptibus qui ab homine naturaliter formari possunt); at vero ex majori vel minori determinatione objecti non potest conceptus entis, ut sic, multiplicari; quia, ut ostensum est, hoc ipso quod non sistitur in communi conceptione entis ut sic, sed descenditur ad hoc et illud ens, ut talia sunt, licet multiplicentur conceptus formales, non tamen conceptus entis ut sic, sed adjungendo conceptum substantia; vel accidentis, etc.

13. *Hic conceptus non est tantum nominis, sed etiam rei.* — Quarto colligitur ex dictis, falso vocari hunc conceptum tantum nominis, et non rei significatæ nomine entis, et secundum eam rationem qua per illud significatur. Primo, quia, ut dixi, hic conceptus prior est voce, et impositione ejus ad res tali modo significandas. Nam, licet quoad nos conceptus sæpe formentur mediis vocibus, tamen secundum se, et simpliciter, prior est conceptus, qui ex se parit vocem qua exprimitur, et est origo impositionis ejus; ergo talis conceptus est simpliciter et absolute conceptus rei secundum se, et non tantum in ordine ad significationem vocis, ut hac ratione dicatur conceptus nominis, seu quid nominis. Secundo, quia hic conceptus est per modum cujusdam simplicis imaginis naturaliter representantis id, quod per vocem ad placitum significatur; sed in hoc tantum consistit, quod sit conceptus rei, quanquam, quia conceptus ille simplicissimus est, et ideo objectum ejus non potest propria definitione declarari, ad illud explicandum uti solemus descriptionibus, quæ solum videntur nominis significationem distinctius declarare; et hoc modo potest in bono sensu dici conceptus ille esse quid nominis, dummodo non excludatur, quin ille sit proprius et adæquatus conceptus rei immediate significatæ per illam vocem.

14. *Quorum analogorum detur una ratio communis.* — Fundamentum primæ sententiæ (nam de secunda jam satis dictum est) tangit materiam de analogia entis infra tractandam, et pendet etiam ex dicendis de conceptu objectivo, nam multi existimant unitatem conceptus formalis non repugnare analogiæ, sed unitatem conceptus objectivi, de qua re postea. Nunc breviter dicitur ex D. Thoma in 1, d. 19, q. 5, art. 2, ad 1, inter

analogia attributionis quædam esse, quæ significant formam, quæ intrinsece tantum est in principali analogato, in aliis vero solum per habitudinem, vel denominationem extrinsecam, ut sanum, et similia, et his repugnat unitas conceptus formalis; quia analogata non habent inter se propriam similitudinem et convenientiam. Alia vero esse quæ significant formam seu naturam intrinsece inventam in omnibus analogatis; et hujusmodi est ens, ut infra videbimus, nam accidentia non sunt entia per intrinsecam denominationem, sed per intrinsecam naturam seu rationem entis, quam participant; et in hujusmodi analogis non est inconveniens dari unum conceptum formalem simpliciter et absolute in se unum re et ratione formali adæquata; in quo autem ejus analogia consistat, infra explicabitur.

SECTIO II.

Utrum ens habeat unum conceptum seu rationem formalem objectivam.

1. *Ratio dubitandi prima.* — Ratio dubitandi duplex est. Prima tacta est sectione præcedenti, fundaturque in analogia entis, quia, si conceptus ejus objectivus est unus, vel unitate univocationis, et sic tollitur analogia, vel unitate tantum analogata, et sic vel revera non est unus, vel est repugnantia in terminis, quia analogia intrinsece includit, vel plures rationes habentes tantum inter se proportionem, vel plures habitudines ad unam formam, ratione quarum conceptus objectivus nominis analogi non potest esse unus. Quod declaratur et confirmatur, quia ut ens habeat unum conceptum objectivum, necesse est ut omnia entia convenient in una ratione formali entis, quæ per nomen *ens*, immediate significetur, quia unitas conceptus objectivi requirit unitatem rei, vel saltem rationis formalis; si autem omnia entia conveniunt in una ratione formali, ergo ut sic habent unam et eandem definitionem, sicut unum conceptum objectivum; quia, si conceptus objectivus unus est, etiam definitio ejus potest esse una; ergo nihil deest enti ad perfectam univocationem.

2. *Secunda.* — Secunda ratio dubitandi est, quia, si conceptus objectivus entis est unus, ergo secundum se est præcisus, et abstractus ab omnibus inferioribus, seu determinatis entium rationibus; consequens est impossibile; ergo et antecedens. Sequela patet,

quia si conceptus entis est unus, ergo formaliter et actualiter non includit in se determinatos modos entium; illi enim intrinsece opponuntur, et distinctionem efficiunt; unde impossibile est ut in uno conceptu objectivo actu includantur; ergo ut conceptus entis sit unus, necesse est ut ab his omnibus præscindat: hoc autem esse impossibile sic ostendo, quia si ens, ut sic, præscindit a determinatis rationibus entium, ergo ut ad eas contrahatur seu determinetur, aliquid ei addi necesse est; ergo vel id quod additur, est ens, vel nihil; si nihil, quomodo potest ens realiter determinare, et propriam aliquam rationem entis constituere? si vero est ens, ergo non potest ens, ut sic, ab eo præscindi, nam quod ab alio præscinditur, non includitur in illo. Neque enim intelligi potest quod ens præscindatur a modis quibus contrahitur, et quod nihilominus in eis intrinsece includatur; neque e contrario, quod modus contrahens ens, nihil includat nisi ens, et tamen quod illud determinet ad specialem rationem entis. Nam contractio et determinatio non intelligitur sine additione; non potest autem intelligi additio, nisi id quod additur, tale sit, ut non includat id cui additur, aut secundum rem, aut secundum rationem, juxta modum quo addi intelligitur. Et confirmatur, nam ob hanc causam dixit Aristoteles, 3 Metaph., text. 10, genus esse extra rationem differentiarum, scilicet, quia abstrahit, et præscindit ab illis; ergo, si conceptus objectivus entis est præcisus et unus, necesse est ut in contrahentibus non includatur.

3. *Ratio difficultatis in contrarium.* — In contrarium autem est, quia uni conceptui formali unus conceptus objectivus necessario respondet; sed ostensum est dari unum conceptum formalem entis; ergo necessario dandus est unus objectivus. Major constat, quia conceptus formalis habet totam suam rationem et unitatem ab objecto; ergo, ut sit unus, necesse est ut tendat in objectum aliquo modo unum; sed conceptus objectivus nihil aliud est quam objectum ipsum, ut cognitum vel apprehensum per talem conceptum formalem; ergo, si conceptus formalis est unus, necesse est ut objectivus etiam unus sit.

Varie sententiæ referantur.

1. *Prima sententia.* — In hac quæstione, qui negant dari unum conceptum formalem

entis, consequenter etiam negant dari objectivum¹. Et ita sentit Cajet., locis citatis sectione præcedenti, in prima opinione; et Ferrar., loco citato. Ex his vero qui admittunt unum conceptum formalem entis, negant unum objectivum, Soncin., 4 Metaph., q. 2 et 3; et Hispal., in 1, d. 3, q. 1; Hervæus et Fland., locis citatis sectione præcedenti. Tribuitur etiam Capreolo, sed revera id non docet, ut infra dicam. Citatur etiam pro hac sententia D. Thomas, 1 p., q. 13, art. 5, q. 7 de Potentia, art. 7, q. 2 de Verit., art. 11, quibus locis significat, vocibus, quæ communes sunt Deo et creaturis, non respondere unam rationem conceptam seu significatam, sed plures. Fundamenta hujus opinionis tacta sunt in principio; nam, licet plura argumenta ab his auctoribus afferantur, tamen vis omnium in duabus difficultatibus tactis posita est. Non conveniunt autem prædicti auctores in explicando conceptum, vel potius conceptus objectivos qui enti correspondent. Quidam enim aiunt, immediate representari per conceptum formalem entis omnia genera entium, quatenus inter se habent aliquam proportionem vel habitudinem, ut Ferrar. Et idem sentit Cajet. Alii vero dicunt, per conceptum formalem entis immediate representari hoc disjunctum, *substantia vel accidens*, ut Soncin., Hervæus, et alii. Rursus alii dicunt representari absolute omnia genera, seu rationes, vel conceptus simplices, non copulative, nec disjunctive, vel simpliciter, ut Fonseca, 4 Metaph., c. 2, q. 2, sect. 4 et 7.

5. *Secunda sententia.* — Secunda sententia omnino contraria est, dari conceptum objectivum entis simpliciter unum. Hanc tenet Scot., in 1, d. 3, q. 1, et 3, d. 8, q. 1, et in 2, d. 3, q. 3 et 6; Javell., 4 Metaph., q. 1; Soto, in prædicam., c. 4, q. 1; et in eadem opinione est Capreolus, in 1, d. 2, q. 1. Est tamen diversitas inter hos auctores; nam Scotus ponit hanc conceptum ex natura re. præcisum ab inferioribus naturis, et modis contrahentibus ens. Alii vero solum ponunt hanc unitatem conceptus objectivi ex modo concipiendi nostro, absque præcisione et distinctione quæ sit in rebus; de qua diversitate opinionum dicemus sectione sequenti. De alia vero differentia, quæ etiam est inter hos auctores quoad univocationem, vel analogiam, dicemus inferius.

¹ Pereira, 2 Physic., c. 2, in fine.

6. Tertia opinio, media inter prædictas, utitur distinctione, et variis modis explicatur. Quidam enim dicunt, conceptum entis objectivum in se et absolute sumptum sine inferioribus, esse unum, et ratione præcisum ab illis, tamen comparatum ad inferiora, et ut inclusum in illis, non esse unum, et ita conciliant rationes dubitandi in principio adductas; nam, quia per conceptum formalem entis concipitur ens secundum se, et sine ulla comparatione ad inferiora, necesse est ut sub hac saltem consideratione conceptus ille objectivus habeat unitatem. Quando vero hic conceptus consideratur ut in ipsis inferioribus existens, non potest habere unitatem; differunt enim ipsa inferiora, verbi gratia, substantia et accidens, per idipsum quo entia sunt; ergo non possunt in illo ut sic habere unitatem, quia non possunt secundum idem convenire et differre, et hanc etiam posteriorem partem confirmant rationes dubitandi in principio positæ. Aliter Fonsecc., supra, supposita illa distinctione de conceptu confuso, distincto, et medio, seu partim confuso, partim distincto, de hoc tertio conceptu dicit posse quidem esse unum, non tamen præcisum ab inferioribus, sed esse conceptum substantiæ, verbi gratia; de conceptu autem distincto similiter dicit non esse unum adæquatum enti, nisi fortasse in Deo, in nobis vero includere conceptum substantiæ, qualitatis, etc. Sed, ut dixi, hi revera non sunt conceptus entis ut sic. Tandem de conceptu confuso entis, qui ad rem spectat, ait quodammodo esse unum et præcisum, non tamen simpliciter, sed secundum quid; esse quidem aliquo modo præcisum, quia non expresse et determinate continet id quod est proprium inferiorum membrorum; non esse autem simpliciter præcisum, etiam secundum rationem, ne sequatur illum esse univocum. Declarat autem hanc præcisionem esse secundum quid, et non simpliciter, quia hic conceptus confusus entis ita excludit ea quæ sunt propria substantiæ, et cæterarum entitatum simplicium, ut tamen ejus essentia non sit alia quam essentia hujusmodi entitatum.

7. Sed hæc distinctiones, ut præcedente sectione attingi, mihi non videntur deservire ad rem explicandam; sed quo amplius multiplicantur, eo magis res videtur obscurari et confundi. Omissis ergo conceptibus distinctis, seu particularibus, substantiæ, et aliorum generum seu membrorum dividendum ens in communi, hic solum agimus de eo conceptu